

"OS GRAVADOS RUPESTRES DA LAXE DA FONTE DO BARNAL (CORTEGADA, VERDUCIDO, A LAMA) E OUTRAS CUESTIÓN ENCADIDAS"

Por: Buenaventura Aparicio Casado
Ao afeccionado descoñecido

INTRODUCCIÓN

Os gravados de época histórica –medievais ou posteriores- son considerados por moitos investigadores como unha manifestación menor, solapados polo atractivo e a espectacularidade da arte rupestre "clásica" ou prehistórica.

Corresponde a Jesús Ferro Couselo o mérito de ser o primeiro en ocuparse polo miúdo deste tipo de gravados. A súa obra *Los petroglifos de término y las insculturas rupestres de Galicia* (1952), sobre a que, ás veces, se pasa coas puntas dos pés, contén unha valiosísima información.

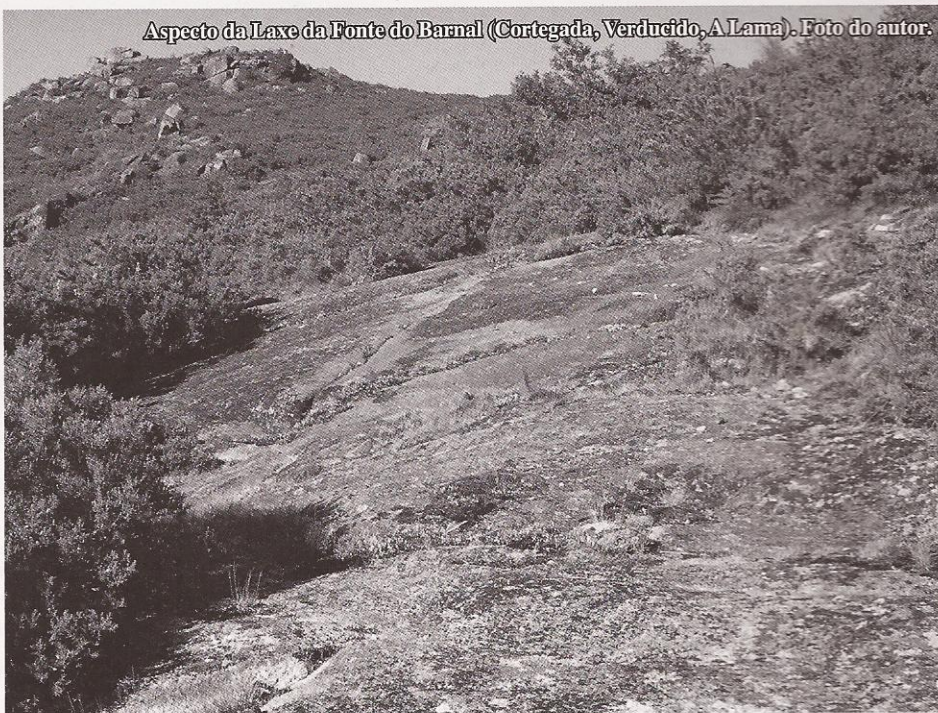
PRIMEIRA CUESTIÓN ENCADIDA: OS BOS E XENEROSOS

Arestora o gran especialista nos gravados de época histórica é Fernando Javier Costas Goberna, "afeccionado" insigne, a quen ningún dos poncios que nos rexen lle ten recoñecida a súa achega –totalmente altruísta e desinteresada- ao coñecemento e difusión da arte rupestre galega. Javier Costas pertence ao reducido grupo de xente que, *gratis et amore*, fai, verdadeiramente, País. Algún día haberá que estudar con algún detemento o código ético e axiolóxico vixente neste recanto do Noroeste. O botafumeiro oficial como algunhas EDAR chapuceiras, en ocasións, máis que incensar ou depurar, alcatrea.

OS CRUCIFORMES

Unha das principais funcións dos gravados de época histórica foi a delimitación de territorios. Os romanos empregaron un sistema de demarcación baseado en letras, inscricións e covañas ou burgarios. Na Idade Media proseguen as cazoletas, ás que se suman as ferraduras e

unha variada gama de cruces. Neste tempo o territorio atopábase totalmente demarcado, dando lugar ao xurdimento dos coutos ou cotos. Cómpre clarexar que o afán delimitador, empregando signos gravados nas pedras, obedecía a unha pluralidade de intencións: sinalización de propiedades, deslinde de terreos, de pastos, etc.

Aspecto da Laxe da Fonte do Barnal (Cortegada, Verducido, A Lama). Foto do autor.

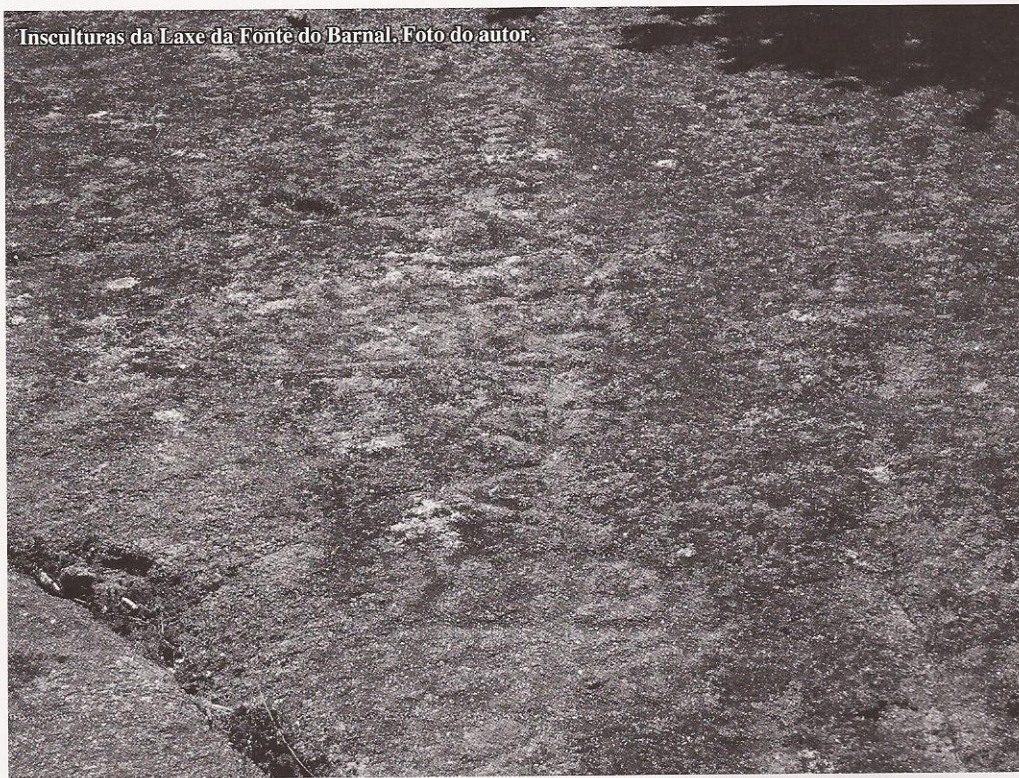
Na *Laxe da Fonte do Barnal* os cruciformes máis representados son as chamadas cruces *recruzadas*, denominadas tamén cruces xermánicas ou da Consagración. Segundo Costas Goberna, podémolas atopar, tamén, en lugares tan emblemáticos como Santiaguíño do Monte (Padrón, A Coruña) –aquí ao aire libre- ou en construcións como o "Forno da Santa" en Santa Mariña das Augas Santas (Ourense).

A LAXE DA FONTE DO BARNAL

Sitúase esta estación rupestre a media ladeira, sobre a aldea de Cortegada. Trátase dunha gran laxe de gran medio, cunha inclinación apreciable, compartimentada de

xeito natural en tres zonas ou paneis. O máis pequeno, situado cara ao Norte, mostra un repertorio de cruces de diversa tipoloxía: en Tau (2), latinas (1), gregas (1), patriarcais (1), e outras vencelladas a varios trazos. Un

Insculturas da Laxe da Fonte do Barnal. Foto do autor.

reticulado e unha serie de signos irrecoñecibles completan este panel. A zona central, a máis rechamante, presenta dúas aliñacións de cazoletas, ademais doutras dispersas, un complexo reticulado disposto lonxitudinalmente, ferraduras e varias cruces recruzadas de gran tamaño xunto a outras gregas e latinas. O terceiro panel, que mira ao Sur, amosa dous conxuntos de cazoletas de pequeno tamaño, un reticulado, ferraduras, tres trazos lonxitudinais, unha cruz gammada incompleta e diversos motivos inidentificables.

SEGUNDA CUESTIÓN ENGADIDA: ¿PROFESIONAIS VERSUS AFECCIONADOS? UN FALSO DILEMA

As catalogacións de xacementos lévanas a cabo empresas de arqueoloxía contratadas pola Xunta. Os resultados do seu labor non son homoxéneos. Hai catalogacións ben feitas e outras francamente mellorables. Un dos inconvenientes que teñen que obviar os encargados de levalas a cabo é a premura de tempo. Se a isto unimos que os que as fan adoitan seren arqueólogos que non viven

–e polo tanto non coñecen polo miúdo– a zona obxecto de estudio, comprenderemos os erros que se cometen. Falla o sistema, non eles.

Por contra, as informacións aportadas por “afeccionados” cualificados –con titulacións e/ou ampla experiencia– acostuman seren moito máis fiables. Estes “afeccionados” –persoas vocacionais, cun entusiasmo, a pesar dos atrancos que se poñen, a proba de bomba– son quen de conseguir información dos veciños, de “patear” unha e outra vez o terreo e de dedicarlle á súa pescuda todo o tempo que precise.

A laxe obxecto deste traballo pode ser un caso paradigmático. A información acadada por Patrimonio contén erros apreciables. Os reparos comezan pola denominación do petróglifo, oficialmente de *A Rabeixa* –nome da extensa zona de monte situada enriba de

Cortegada-. Segundo os veciños, o lugar é coñecido como *Laxe da Fonte do Barnal*. Acontece que os mapas non superan o coñecemento do terreo que teñen os naturais de Cortegada. Unha equivocación menos xustificable é encadrar a aldea de Cortegada na parroquia de San Pedro de Gaxate, no canto da de San Martiño de Verducido, histórica freguesía á que pertence.

Na descrición dos motivos faise alusión a dúas improntas ou pegadas de bóvidos, identificación máis que cuestionable. Nós, na nosa análise, xogamos con vantaxe: temos diante un primoroso calco realizado por outro “afeccionado” ilustre, Antonio de la Peña Santos, que, sen dúbida ningunha, é a persoa que mellor “le” os gravados rupestres en Galicia. Compróbase, unha vez máis, que, certamente, os profesionais son necesarios, máis os “afeccionados” resultan de todo punto imprescindibles (o 90% dos xacementos de Galicia foron dados a coñecer por estes últimos). Por iso nos resulta incomprensible –ou non tanto?– a xenreira que lles –nos– teñen certas persoas que un día subiron ao Sinaí, faláron con Deus e, iluminados por unha aureola divina, desprezan, dende entón, aos mortais.

Por último, adscribir culturalmente estes gravados á Idade do Bronce é un aserto que non se sostén dende ningún punto de vista. A feitura dos sucros e os motivos gravados confiren a estas insculturas unha cronoloxía medieval ou moderna. Con total probabilidade a *Laxe da Fonte do Barnal* exercía unha función delimitadora, de couto ou de apeos parroquiais.

Calco da *Laxe da Fonte do Barnal*, segundo Antonio de la Peña Santos.

TERCEIRA CUESTIÓN ENGADIDA: OPUS INTERRUPTUS

A desaparición da *non nata* Fundación Alto Verdugo deixa a A Lama con poucas posibilidades de poder levar a cabo un detallado estudo do seu patrimonio arqueolóxico e etnográfico. O lamentable final deste proxecto –que

AGRADECEMENTO

Ao señor Delmiro, veciño de Cortegada, pola información facilitada.

BIBLIOGRAFÍA

- RODRÍGUEZ CASTELAO, A. D. (1984): *As cruces de pedra na Galiza*, Xunta de Galicia, ed. Galaxia.
 COSTAS GOBERNA, F. J. e PEREIRA GARCÍA, E. (1998): “Los grabados rupestres en épocas históricas”, en *Reflexiones sobre el arte rupestre prehistórico de Galicia*, Asociación Arqueológica Viguesa, serie Arqueología Divulgativa, nº. 4, Vigo, pp. 129-173.
 FERRO COUSELO, J. (1952): *Los petroglifos de término y las insculturas rupestres de Galicia*, Ourense.

contaba con certo respaldo social- demostra, unha vez máis, que a viabilidade de calquera plan ou programa depende, sobre todo, do seu realismo, de asentalo sobre bases sólidas e de ir actuando aos poucos, paseniño pero firmemente. Soñar é necesario pero...cos pés na terra. A Fundación morreu de inconcreción. Mais non todo foi estéril. Membros do Grupo de Investigación Arqueolóxica e Etnográfica “A

Laxe da Irena” - vencellado á Fundación-, sen apoio económico de ningún tipo, levaron a cabo un labor de catalogación e investigación que acadou certo eco nos medios de comunicación. O descubrimento de trinta novos petróglifos en Tourón; o pormenorizado estudo da *Laxe do Barón*, en Forzáns, unha das maiores estacións rupestres de Galicia; da *Laxe da Irena*, en Ponte Caldelas; de *Porteliña da Corte*, en Cotobade; de *Val do Gato*, *Laxe das Puzas*, *Laxe da Fonte do Barnal* e *Outeiro Seixiño*, na Lama, coa realización dos calcos de todas elas; as charlas impartidas aos veciños de Verducido e Parada; as conferencias ditadas en Bueu, Marín, Ponte Caldelas e Pontevedra, dando a coñecer estes xacementos, son a mellor proba do intenso traballo desenvolvido de xeito desinteresado. Imaxinemos o que se podería facer de contar con algúns recursos. Outra vez ficamos á intemperie que, polo visto, é o noso hábitat natural.

EPÍLOGO

Con este artigo cumprimos coa nosa misión de dar a coñecer, en diversas publicacións, os gravados rupestres máis sobranceiros da Lama. O noso labor rematou. Ao concello cómprelle, agora, protexer estes petróglifos –algúns en grave risco en caso de incendio forestal- e musealizalos axeitadamente para goce de todos os cidadáns. Para esta empresa –xa sabe quen somos e ónde estamos- pode contar cosa nosa colaboración. O fundamental e salvagardar os gravados rupestres, a manifestación artística que mellor define o espírito e o carácter do noso País.

Parada, Ponte Caldelas, Nadal do 2009.